

De serie schilderijen 'The Islands' van Agnes Martin in het Duitse Josef Albers Museum

FOTO UIT BEGELEIDEND BOEK

Ongeschonden horizon

Het Josef Albersmuseum toont schilderijen van Agnes Martin. Haar kunst is een alternatief voor een wereld vol lelijkheid en geweld.

AGNES MARTIN: THE ISLANDS

T/m 16 mei 2004, Josef Albers Museum Quadrat Im Stadtgarten 20, Bottrop, Duitsland. Open: di t/m zo 10.00-18.00 uur. www.quadrat-bottrop.de Boek: 'Agnes Martin: The Islands', uitgever Richter Verlag Düsseldorf, 2004.

DOOR STEVEN AALDERS

Toen de Amerikaanse kunstenaar Agnes Martin werd gevraagd hoe lang zij van de toeschouwer verlangde naar haar schilderij te kijken, zei ze: 'Eén minuut.' Dat is een bescheiden, maar ook realistisch antwoord. Neem de proef op de som. Een minuut naar een willekeurig schilderij kijken, is niet alleen voldoende om er een eerste indruk van te krijgen, de compositie, de kleur, het beeld in je op te nemen, maar het is tegelijkertijd ook een moment om je gedachten mee te laten voeren, het mooi of lelijk te vinden, er al of niet door geraakt te worden.

Agnes Martin is met haar 92 jaar de enige nog levende en werkende kunstenaar van haar generatie, die wordt aangeduid met de abstract expressionisten. Het Josef Albersmuseum in het vlak over de grens gelegen Duitse Bottrop toont op het ogenblik haar serie schilderijen 'The Islands' uit 1979 uit de collectie van het Newyorkse Whitney Museum.

Dit belangrijke werk, een installatie eigenlijk, is verwant aan de Rothko Chapel van de St. Thomas University in Houston. Waarschijn-

lijk is het erdoor geïnspireerd. Mark Rothko schilderde in de jaren zestig in opdracht van John en Dominique de Menil voor dit 'heilighoud voor alle geloven' veertien grote verticale panelen in zwart en paars. Agnes Martins tegenhanger telt twaalf witte schilderijen, elk 182 x 182 cm. Ze hangen in de middenzaal van het museum met daglicht van boven.

Verschillen

Bij binnenkomst lijken ze in eerste instantie alle twaalf hetzelfde. Maar als de ogen gewend zijn aan het licht, zijn er kleine verschillen in kleur en verdeling waarneembaar. Op een witte krijtachtige ondergrond, ruw gemodelleerd met kwast en spatel, is waterige grijsblauwe verf aangebracht. Het vlak is in regelmatige horizontale banen verdeeld, in vieren, in vijven, in achten of in twaalfen. De scheiding tussen de vlakken wordt gemarkeerd door dunne potloodlijnen. Gaande van het ene schilderij naar het andere bemerk je welk verrassend effect minieme verschillen binnen een strenge beperking teweeg kunnen brengen. In *Island II* bijvoorbeeld zijn de potloodlijnen, die de acht banen scheiden, op drie plaatsen benadrukt door een verdubbeling, de tussenruimte is heel lichtblauwgrijs gemaakt. Het volgende doek *Island III* is ook verdeeld in acht banen, maar doordat vijf daarvan een licht tintverschil hebben, ontstaat er weer een andere ruimtewerking. De blauwwitte nuanceringen en de horizontale lijnen zinspelen samen met de titel op het kijken naar de zee, die, altijd hetzelfde, ieder moment anders is.

Agnes Martin wordt in 1912 in Saskatchewan, Canada geboren in een boerengezin. Haar ouders zijn landverhuizers van het Schotse eiland Skye. Ze groeit op in Vancouver, British Columbia, en trekt op haar twintigste naar New York. Ze neemt de tijd om haar weg te vinden. Op haar zesenvestigste heeft zij haar eerste tentoonstelling bij de galerie van Betty Parson. Midden jaren zestig, tijdens de hoogtijdagen van de minimal art, krijgt zij met haar raster-

JOSEF ALBERS

Invloedrijk kunstenaar en theoreticus

Het Josef Albersmuseum Quadrat is gewijd aan een van de meest invloedrijke kunstenaars en theoretici van de twintigste eeuw. Hij wordt in 1888 als zoon van een timmerman en huisschilder in Bottrop geboren. Hij is leerling en vervolgens docent aan het befaamde Bauhaus in Weimar. In 1933 wijkt hij met zijn joodse vrouw Annie uit naar Amerika. Op het experimentele Black Mountain College in North Carolina en later op Yale University in New Haven laat hij beginnende kunstenaars, onder wie 'Color-Field Painters' als Kenneth Noland en Rober Mangold, kennismaken met zijn kleurentheorie. Aan de hand van stukken gekleurd papier demon-

streert hij het effect van de ene kleur op de andere. In 1964 boekstaft hij zijn theorie in *Interactions of Colors*. In 1950 begint hij de serie 'Homage to the Square', waaraan hij tot aan zijn dood in 1976 zal werken en die een kleine duizend schilderijen omvat. Elk schilderij bestaat uit drie of vier concentrische vierkanten en heeft telkens een andere, fijnzinnige kleurstelling, dicht tegen elkaar aanliggend of juist contrasterend, maar altijd harmonisch. In 1971 wijdt het Metropolitan Museum of Art een overzichtstentoonstelling aan zijn werk en in 1983 wordt in zijn geboorteplaats het Josef Albersmuseum Quadrat geopend.

schilderijen brede erkenning. In de kunstgeschiedenis wordt zij daarom meestal geschaard onder de minimalisten, wier abstract geometrische kunst naar niets anders verwijst dan haar eigenschappen, materiaal, kleur en ruimte. Zelf

Martin voelt zich verwant met abstract expressionisten als Newman en Rothko

voelt zij zich verwant met abstract expressionisten als Barnett Newman (1905-1970) en Marc Rothko (1903-1970), kunstenaars van haar generatie, die met eenvoudige middelen

uiting wilden geven aan het onzichtbare en het onzegbare.

In 1967 verhuist ze naar New Mexico, om naar eigen zeggen niet langer te worden afgeleid door de hectische kunstwereld van New York. Daar, op de hoogvlakte waar het licht kristalhelder schittert en de vormen zich in de droge lucht scherp omlind aftekenen, leeft ze als een hedendaagse mystica in een zelf gebouwde 'adobe', een huis van leem. Vanaf nu overheerst in haar werk de horizontale lijn, als een ongeschonden horizon. In de teksten die zij schrijft, spoort ze de lezer aan om in harmonie te leven. In 1977 maakt ze een film, *Gabriel*, waarin de schoonheid van de natuur wordt waargenomen door de ogen van een kind en in 1996 ontstaat de serie *With My Back To the World*. Haar kunst, waarmee ze 'geluk' wil uitdrukken, is op te vatten als een alternatief voor een wereld vol lelijkheid en geweld.

In 1997 op reis door het westen van de

Verenigde Staten zocht ik haar op. Ze woonde inmiddels in een bejaardentehuis in Taos, maar schilderde nog dagelijks. De eenvoudige woonomgeving was treffend en stond in contrast met haar hoge status in de kunstwereld: een kleine, spaarzaam ingerichte kamer, met aan de muur indianenvolkskunst en reproducties van Georgia O'Keeffe. Het atelier, een bescheiden adobehuisje, bevond zich een eindje verderop. Onder een dakraam hing op de werkmuur een nog maagdelijk doek. Rechts een tafel met potten gesso, enkele penselen en bakjes waterige verf. Links een lessenaar met een groot vel papier vol klein gekrabbelde berekeningen. Ze dienden voor het bepalen van de horizontale verdeling van het doek. Tegen een wand leunde een stapel nieuwe schilderijen. Het formaat was wat kleiner dan voorheen, 150 x 150 cm. Op haar leeftijd was dat makkelijker te hanteren.

Gesteldheid

We bekeken het werk. Het lag voor de hand de ijle blauwe en roze vlakverdeling in verband te brengen met het landschap van New-Mexico of met de patronen op de dekens van de Navahoinianen. Maar zij verzette zich tegen dergelijke interpretaties. Haar schilderijen, zei ze, waren geen abstraheringen van de werkelijkheid, van het stoffelijke, maar een afspiegeling van een mentale, spirituele gesteldheid.

In hun handgemaakte vertellen ze over een perfectie die alleen in het hoofd, in de geest kan bestaan. Dat een glimp van dit ideaalbeeld zichtbaar wordt, komt omdat Agnes Martin een virtuoze schilder is. Haar meesterschap ligt in het smeden van een eenheid tussen de afzonderlijke elementen binnen het schilderij, de kracht in de vanzelfsprekendheid van het beeld. Je ziet de hand van de schilder in de wijze waarop de lijnen zijn getrokken, de gewassen kleurvlakken zijn aangebracht en de levendige egaalheid is bereikt, maar tegelijkertijd lijkt het of het vanzelf is ontstaan, of het er altijd al was.